

context-analysis, synthesis, abstraction, comparison. The analysis of some scientific sources concerning the concept of «professional competence» is conducted and approaches to its formation are considered. It is learned that in England, Northern Ireland, Scotland and Wales, a Quality Code with defined thresholds has been introduced, which makes it possible to clearly define the existing professional competence. The experience of the United States in obtaining entrepreneurial education, its psychological component, has been found. By integrating into the European space, Ukraine introduces various cooperation programs, from which the double diploma program is widespread. There is a practice of continuing education for a shorter term in Poland. Actually, we have focused on the application of such a program in the Mukachevo Cooperative Trade and Economic College. The author focuses attention on the psychological component of professional competence and business ethics. Attention is also focused both on forming of traits of businessman and on professional behavior. A trade sphere requires both correct marketing politics, and communicative character traits. Among the formed communicative abilities: ability to pick up the broadcasting style, to own the culture of the proper Ukrainian communication.

It is established that higher education in Ukraine in order to integrate into European space works in the following directions: improvement of the legislative basis for reforming education, including economic; creation of educational programs adapted to European ones; introduction of innovative teaching technologies and diversification of forms of learning; exchange of work experience (internship) on the basis of foreign education institutions.

The prospect of further research is seen in continuing the study of foreign experience in training of future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities.

Key words: *competence, professional training, professional competence, entrepreneurship specialists, economic education, economic culture.*

УДК374.7:314.15[73+71]

Олена Теренко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-1427-921X

DOI 10.24139/2312-5993/2019.01/191-201

РОЛЬ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ У США І КАНАДІ

Мета статті: дослідити роль освіти дорослих в економічній та соціальній адаптації мігрантів у США і Канаді. Методи дослідження: для досягнення поставленої мети використовувалася низка теоретичних методів, а саме: дедукція, індукція, аналіз, синтез, аналогія; соціологічних – систематизація та аналіз вихідних даних джерел та фактів; таких історичних методів, як порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний. Виявлено, що для підвищення рівня адаптації мігрантів у США і Канаді в соціальній та економічній сферах застосовують компетентнісний підхід. Проаналізовано сутність поняття «компетентність». Здійснено компаративний аналіз категорій «компетенція» та «компетентність». Досліджено класифікацію ступеневих кваліфікацій. Розкрито компетентності рамки кваліфікацій. Охарактеризовано рамковий стандарт підготовки фахівців.

Ключові слова: *освіта дорослих, США, Канада, мігранти, адаптація, компетентнісний підхід, результативно-орієнтований підхід, рамкові стандарти.*

Постановка проблеми. На початку XXI століття освіта дорослих забезпечує мігрантів додатковими знаннями, які не були здобуті в межах формальної освіти, що слугує ефективним засобом підвищення рівня конкурентоспроможності фахівців. Формальна та неформальна освіта перебувають у тісному взаємозв'язку, тому актуальності набуває дослідження ролі освіти дорослих в економічній та соціальній адаптації мігрантів, що сприятиме підвищенню рівня навчальної мотивації, професійному розвитку особистості та підготовці висококваліфікованих кадрів, які користуються попитом у суспільстві знань.

Аналіз актуальних досліджень. З-поміж вітчизняних дослідників проблемою освіти дорослих займалися С. Гончаренко, Т. Десятов, Н. Ничкало, О. Огієнко. У зарубіжній педагогіці проблемами освіти дорослих займалися С. Брукфілд, Е. Ліндеман, Ш. Меріам, М. Ноулз, Е. Стаблер. Вітчизняні дослідники активно аналізували особливості розвитку освіти дорослих у різних країнах, а саме у Франції (К. Онушкіна), Великій Британії (С. Коваленко), скандинавських країнах (О. Огієнко), США (Н. Горук). Однак, роль освіти дорослих в економічній та соціальній адаптації мігрантів не була досліджена в США і Канаді.

Мета статті – дослідити роль освіти дорослих в економічній та соціальній адаптації мігрантів у США і Канаді.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувалася низка теоретичних методів, а саме дедукція, індукція, аналіз, синтез, аналогія; соціологічних – систематизація та аналіз вихідних даних джерел та фактів; таких історичних методів, як порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід, що спрямовується на формування готовності ефективно використовувати як знання, уміння, навички, цінності, психологічні особливості людини, так і інформаційні, людські та матеріальні ресурси для досягнення мети, набуває все більшого поширення у США і Канаді. Використання компетентнісного підходу в освіті дорослих означає передусім орієнтацію на результат навчання в його діяльнісному вимірі. Водночас компетентнісний підхід характеризується посиленням як власне прагматичної, так і гуманістичної спрямованості освітнього процесу.

Саме компетентнісний підхід став вирішальним на шляху до підвищення ефективності професійної підготовки фахівців серед мігрантів в США і Канаді, що є загально визнаними лідерами освітніх ініціатив на світовому ринку (Elias, 2004). Слід зауважити, що ідея компетентнісно-орієнтованого навчання мігрантів набула поширення у США і Канаді ще у 1970-х роках, і вже у 1980-х роках кількість магістерських програм для мігрантів, розроблених на основі компетентнісного підходу, стала збільшуватися. Проте, як зазначає Дж. Фолі, відмовитись одразу від

традиційного підходу, що глибоко укорінився в освітній практиці, було неможливо. Саме тому на федеральному рівні здійснювалася політика матеріального заохочення компетентісно орієнтованих університетських програм (Foley, 2004). Так, одним з напрямів діяльності Ради Шкіл Післядипломної Освіти є підтримка інституційних ініціатив щодо використання компетентісного підходу та поширення передового досвіду серед інших закладів вищої освіти шляхом фінансування інноваційних проектів.

Слід зауважити, що компетентності стали засобами поєднання традиційного підходу вимірювання результатів навчання за допомогою кредитних годин, типового для індустріального суспільства, та нових, альтернативних підходів, що з'явилися у суспільстві знань. У науково-методичній літературі наводиться багато аргументів на користь використання саме компетентісного підходу при навчанні мігрантів.

По-перше, на основі визначення компетентностей можна проводити оцінювання результатів навчання на рівні курсів окремих дисциплін, програм та навчальних закладів. Відбувається перехід від визначення ступеню засвоєння теоретичних знань до здатності застосовувати їх на практиці, тобто перехід від критеріїв, пов'язаних із кількістю аудиторних занять, до критеріїв, що вимірюють здатність демонструвати набуті знання (Kidd, 2003). Таким чином, акцент зміщується від пасивного відліку часу, проведеного в аудиторіях, до демонстрації активного, дієвого навчання (Hopkins, 2004).

По-друге, завдяки чітко окресленим компетентностям студенти, педагогічний персонал закладу освіти, керівники виробництв, установ та освітні політики отримують опис тих знань та вмінь, які фахівець здатен використовувати на практиці після завершення навчання.

По-третє, перелік ключових компетентностей допомагає визначити зміст навчання, підібрати відповідні завдання, методи навчання та оцінювання, що сприятимуть формуванню вмінь використовувати набуті знання на практиці. Таким чином, на думку К. Кросс, завдяки використанню компетентісного підходу всі учасники навчання інформовані щодо мети навчання, отримують інструменти для досягнення поставлених цілей та мають змогу впливати на хід навчання (Cross, 2001).

З огляду на важливість поняття «компетентність», проаналізуємо його значення. Департамент освіти США дає визначення компетентності як «комплексу вмінь, здібностей та знань, що необхідні для виконання певного завдання». Міжнародний комітет стандартів навчання, виконання та управління визначає компетентність як спроможність задовольняти індивідуальні або соціальні вимоги та успішно виконувати певні завдання. Важливо, що набуття та розвиток компетентностей відбувається шляхом включення людини в діяльність у формальному або неформальному середовищі і може тривати протягом всього життя (Elias, 2004). Компетентність, за Дж. Еліас, полягає в здатності діяти самостійно, приймати

виважені рішення, планувати навчальний процес з метою досягнення поставленої мети (Elias, 2004). Дж. Фолі визначає такі особливості компетентностей фахівців: вони проявляються під час виконання певної дії в типовій ситуації; можуть мати різні рівні сформованості; крім того, існують різні шляхи отримання компетентностей (Foley, 2004).

Таким чином, при визначенні компетентностей фахівців наголошується на важливості досягнення результатів у процесі діяльності та практичної спрямованості їхньої професійної діяльності.

Саме компетентності, на погляд К. Грент, є тими індикаторами, які дають змогу визначити готовність фахівця до виконання професійних обов'язків, його подальший професійний розвиток і рівень затребуваності на ринку освітніх послуг (Grant, 1995).

У контексті нашого дослідження необхідно зупинитися на визначенні компетентностей фахівця дослідниками, що використовують різні підходи. Так, К. Грент виокремлює загальні, предметні та галузеві компетентності.

Необхідно зауважити, що в залежності від ролей, які виконує фахівець, К. Грент виокремлює компетентність фахівця, що володіє необхідними вміннями, знаннями та мотивацією, уможливує здійснення ефективного навчання; компетентність організатора навчання, що планує, здійснює та оцінює хід навчання; компетентність дослідника, що зумовлюється здатністю систематизувати й застосовувати академічні знання; компетентність громадського діяча, що пов'язана з готовністю проявляти якості лідера, аналітика та законодавця; компетентність носія культури, що полягає в здатності здійснення успішного міжкультурного спілкування (Grant, 1995).

Необхідно зазначити, що поняття «компетентність» та «компетенція» вживаються у світовій літературі по-різному: вони або ототожнюються, як в США і Канаді, або диференціюються (Elias, 2004).

Поняття ключових компетентностей вживається для виокремлення таких компетентностей, що необхідні для успішної діяльності фахівця в мінливому сучасному середовищі. Дж. Фолі наголошує на важливості виокремлення тих знань та вмінь, якими повинні оволодіти фахівці (Foley, 2004). Саме тому питання ключових компетентностей фахівців було і залишається одним із найважливіших для американських і канадських дослідників (Kidd, 2003).

Наприклад, визначний дослідник Р. Кафарела виокремлює такі ключові компетентності фахівця-андрагога: вміння встановити ділові взаємовідносини з дорослими учнями; усвідомлювати відповідальність за процес навчання; проводити моніторинг результативності навчання та намічати подальші цілі; розподіляти ролі під час навчального процесу та здійснювати контроль за процесом навчання. Акцентуючи увагу на особистих та лідерських якостях, Р. Хопкінс вважає важливим для фахівця-андрагога представляти інтереси закладу освіти й володіти мистецтвом

вираження емоцій; крім того, педагог для дорослих повинен бути консультантом щодо змісту навчання, процесу навчання та розробки програм. Зазначимо, що формуванню здатності здійснювати планування та розробку навчальних програм для дорослих приділяється велика увага під час підготовки фахівців-андрагогів (Hopkins, 2004).

Зважаючи на різні підходи до визначення ключових компетентностей фахівців-андрагогів, виникла необхідність узагальнення результатів досліджень. У США однією з перших спроб визначення ключових компетентностей для магістерських та докторських програм освіти дорослих став документ, розроблений Комісією Педагогів Освіти Дорослих. Як зазначає О. Огієнко, визначення єдиних стандартів мало велике значення для створення та розвитку магістерських та докторських програм у США (Огієнко, 2008).

Класифікація ступеневих кваліфікацій була розроблена Освітньою Фундацією Люміна у 2011 році та оновлена в 2014. Цей документ представляє собою набір критеріїв для оцінювання сформованості компетентностей студентів, що навчаються за програмами бакалавра та магістра. Можна провести аналогію з Європейською рамкою кваліфікацій, але замість терміну «компетентність» використовується термін «майстерність». На думку авторів документу, на відміну від терміну «компетентність», що вживається для опису бажаного рівня знань та вмінь у межах одного навчального курсу, термін «майстерність» має більш широке значення, охоплюючи всі спектри освітнього досвіду в різних сферах та взаємозв'язків між ними.

Рамка кваліфікацій має такі категорії компетентностей: предметні знання, що пов'язані з конкретними дисциплінами або галузями знань; загальні інтегративні знання з природничих, точних, суспільних, гуманітарних наук та мистецтва; інтелектуальні вміння, тобто здатність аналітично та критично мислити, використовувати аргументи під час спілкування тощо; здатність проводити дослідження та використовувати набуті знання на практиці як індивідуально, так і у співпраці з іншими; громадянські знання та вміння у глобальному суспільстві, що передбачають активну позицію для вирішення суспільних, економічних та екологічних проблем на місцевому і глобальному рівні. Таким чином, класифікація ступеневих кваліфікацій визначає критерії, що є основою для визначення ключових компетентностей в американських і канадських університетах.

На приклад, Відділом розвитку трудових ресурсів та навчання дорослих Департаменту праці, ліцензування та регулювання штату Меріленд було розроблено рамкові стандарти підготовки педагогічного персоналу для дорослих, що складаються з трьох компонентів: перелік стандартів, компетентностей та дескрипторів. Відповідно до шести стандартів: установлення та підтримка цілей програми освіти дорослих для мігрантів, створення сприятливого навчального середовища, планування,

моделювання та здійснення людино-центрованого навчання, проведення оцінювання результатів навчання, залучення сучасних технологій та професійний розвиток, розроблено перелік компетентностей фахівців та формулювання очікуваних результатів.

Зазначимо, що стандарти розроблено як для адміністраторів програм освіти дорослих, що можуть визначати рівень розвитку компетентностей фахівців-андрагогів, так і для самих фахівців-андрагогів. Для проведення самооцінювання фахівець-андрагог використовує шкалу, згідно з якою визначає певну компетентність як таку, що потребує вдосконалення, знаходиться на стадії розвитку або достатньо сформована, після чого складає план професійного розвитку. Вибираються три пріоритетні компетентності, визначається зміст навчання та шляхи отримання необхідних знань та вмінь: відвідування семінарів, проведення спостережень тощо. Таким чином, фахівець-андрагог може самостійно контролювати навчання та здійснювати свій професійний розвиток.

Більш вузькоспеціалізованими є рамкові стандарти підготовки фахівців-андрагогів, що навчають англійській мові як іноземній. Розроблено вісім стандартів: планування, викладання, або створення навчального середовища, проведення оцінювання, урахування індивідуальних особливостей дорослих та контексту навчання, високий рівень володіння мовою, розуміння механізму процесу навчання іноземної мови, змісту навчання, відданість своїй професії та постійний професійний розвиток.

Для отримання акредитації у штаті Каліфорнія програми підготовки педагогів для дорослих повинні відповідати наступним стандартам: Стандарт 1: Розробка програми й обґрунтування; Стандарт 2: Співпраця з місцевими освітянами; Стандарт 3: Орієнтація для фахівців-андрагогів початківців; Стандарт 4: Підтримка вчителів-початківців, контроль та супровід; Стандарт 5: Базові знання з освіти дорослих; Стандарт 6: Теорія освіти дорослих; Стандарт 7: Міжособистісні стосунки і навчальне середовище; Стандарт 8: Курикулум та планування; Стандарт 9: Використання освітніх інформаційних технологій; Стандарт 10: Практика викладання; Стандарт 11: Оцінювання результатів навчання; Стандарт 12: Використання освітніх ресурсів; Стандарт 13: Професійні обов'язки.

Таким чином, стандарти 1-4 стосуються безпосередньо програм підготовки фахівців-андрагогів, стандарти 5-13 містять вимоги до компетентностей майбутніх педагогів для дорослих. Зауважимо, що відповідність стандартам є запорукою забезпечення якості підготовки фахівців-андрагогів.

Незважаючи на те, що кожен університет самостійно визначає перелік компетентностей для студентів кожної спеціальності, існує спільний підхід у визначенні результатів навчання. У науково-методичній літературі такий підхід має назву «планування від досягнутого» або результативно-

орієнтований підхід, коли планування навчальних програм починається з визначення кінцевих результатів навчання, тобто ключових компетентностей випускників програм освіти дорослих. Після цього відбувається пошук шляхів досягнення цілей шляхом експериментування на практиці, визначаються найбільш ефективні методи навчання та відпрацьовуються методи оцінювання. Завершальним етапом є визначення саме того змісту навчання, що необхідно засвоїти для досягнення цілей, а також найбільш ефективних методів навчання та контролю (Хопкінс, 2004).

Першим кроком підходу «планування від досягнутого» Р. Хопкінс визначає цілепокладання, другим кроком – визначення результату, який ілюструє досягнення цих цілей, а вже потім проектування навчальної діяльності з метою досягнення студентами поставлених цілей: що студенти повинні знати, розуміти та робити. Р. Хопкінс акцентує на зміні парадигми навчання та переході від навчання як передачі інформації до особистісно-орієнтованого трансформаційного навчання, при якому перш за все враховуються потреби студентів. Трансформаційне навчання передбачає постійний зворотній зв'язок, культивує рефлексивну практику; створює можливості вибору змісту, що є значущим для студентів та спонукає до пошуку рішення реальних життєвих проблем. Саме тому необхідне проведення постійного моніторингу з метою коригування методів та змісту навчання (Хопкінс, 2004).

Вважаємо необхідним акцентувати на важливості детального аналізу використання компетентнісного підходу при навчанні мігрантів, зробленого американським дослідником К. Грантом. Учений вважає актуальним проведення досліджень впливу визначення ключових компетентностей на ефективність виробництва та професійний розвиток людських ресурсів, у чому зацікавлені як самі робітники, так і працедавці.

Важливо наголосити, що «Компетентності XXI-го століття» К. Гранта беруться за основу в багатьох американських університетах як, наприклад, у Колумбійському університеті. Компетентності XXI-го століття для всіх магістерських програм «Освіта дорослих та лідерство», розроблені робочою групою викладачів і студентів, діляться на такі підгрупи: самосвідомість та взаємовідносини з іншими; логічне мислення та аналіз ситуації; здатність до змін; освоєння технології планування; реалізація та впровадження.

Зазначимо, що унікальність магістерської програми Парк університету полягає в поєднанні проектного та проблемного навчання, використанні індивідуального підходу як засобу контролю ступеня сформованості компетентностей. Ми дослідили, що програмою освіти дорослих Парку університету визначено п'ять ключових компетентностей фахівця-андрагога: здатність до активного дослідження; здатність до налагодження соціально-культурних зв'язків на рівні громади та міжнародному рівні; здатність до критичного мислення та проведення рефлексивних роздумів; здатність

дотримуватись етичних і моральних норм; здатність до практичного використання знань та вмінь у різних освітніх середовищах.

З'ясовано, що використання компетентнісного підходу віртуального університету Капелла дозволило привести навчальні програми освіти дорослих у відповідність до академічних та професійних стандартів. Ефективність навчання забезпечується трьома факторами: по-перше, використанням професійно-орієнтованої програми, що шляхом поєднання теорії та практики призводить до опанування ключовими компетентностями, по-друге, здійсненням кадрової політики, націленої на залучення висококваліфікованих кадрів, що мають концептуальне розуміння курсу навчання та володіють сучасними технологіями, та, по-третє, використанням різних видів контролю, що дозволяють виміряти рівень сформованості компетентностей учасників навчання.

Слід зауважити, що звичайно американські університети структурують ключові компетентності, об'єднуючи їх у певні категорії або сфери, але іноді просто надають їхній перелік.

Особлива увага під час підготовки педагогічного персоналу для дорослих приділяється формуванню міжкультурної компетентності. Мова йде про глобальні компетентності, що є взаємопов'язаними та уможливають краще розуміння навколишнього полікультурного світу шляхом урахування міжнародних освітніх стандартів, поглиблення знань про інші країни та опанування іноземних мов. Дійсно, адже США посідає перше місце в світі за кількістю студентів-іноземців, доля яких в американських університетах зростає з 10 до 26 відсотків протягом останніх 30 років. Створення корпоративної культури, що враховує культурні розбіжності між працівниками або організаціями та компаніями, академічна мобільність, розвиток новітніх технологій, глобалізація економіки, культури та освіти, міграційні процеси, бурхливий розвиток «епохи інформації» висувають додаткові вимоги до формування та розвитку міжкультурної компетентності педагогів для дорослих. Крім того, однією з ключових компетентностей фахівців-андрагогів є здатність до успішної міжкультурної комунікації, що сприяє створенню полікультурного середовища закладу освіти в цілому.

Міжкультурна комунікація розглядається як спілкування між людьми з різним сприйняттям культури та системою символів. Досвід міжкультурного спілкування може бути негативним: культурний шок або негативна емоційна реакція на необґрунтовані очікування під час зіткнення з представниками різних культур. Серед причин культурного шоку найбільш поширеними є етноцентризм, тобто переконання в тому, що одна культура є домінуючою щодо інших; відсутність знань про історію країни, національні цінності й переконання, особливості вербальної та невербальної поведінки, соціального етикету тощо. Зауважимо, що уникнути культурного шоку та гнучко реагувати на несподівані дії партнерів

по міжкультурній комунікації можливо завдяки використанню ключових положень теорії вимірів національної культури.

Необхідно також зазначити особливу роль рефлексії як інструменту перегляду стереотипів при формуванні міжкультурної компетентності. Процес трансформації починається з дилеми дезорієнтації, коли старі способи мислення втрачають свою ефективність, переглядаються попередні припущення і переконання. При цьому вчений припускає, що рефлексія є унікальною особливістю навчання дорослих.

У США немає професійних кваліфікацій, присвоєння яких відбувається відповідно до рівня розвитку компетентностей фахівців-андрагогів. У Канаді ключові компетентності фахівця-андрагога представлено у вигляді «педагогічного трикутника», що об'єднує три групи ключових компетентностей: здатність до особистого та професійного розвитку; предметні знання та володіння методикою викладання, здатність використовувати навчальні ресурси з метою задоволення навчальних потреб дорослих, проводити оцінювання результатів навчання; організувати навчання дорослих у групах, створювати атмосферу, що сприяє підвищенню мотивації дорослих.

Отже, фахівці-андрагоги у США і Канаді повинні демонструвати розуміння основних концепцій освіти дорослих, інструментів проведення дослідження і структури дисципліни; глибоке розуміння змісту навчання при складанні навчальних планів та різноманітних стратегій для проведення оцінювання та мотивації студентів; здатність враховувати різноманітність навчальних інтересів кожного, в тому числі осіб з особливими потребами, а також здатність створити атмосферу успіху на основі поваги до інших; демонструвати здатність практично застосовувати свої знання та забезпечити свій професійний розвиток.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що компетентнісний підхід, що спрямовується на формування готовності ефективно використовувати як знання, уміння, навички, цінності, психологічні особливості людини, так і інформаційні, людські та матеріальні ресурси для досягнення мети, набуває все більшого поширення у США і Канаді. При визначенні компетентностей фахівців наголошується на важливості досягнення результатів у процесі діяльності та практичної спрямованості їхньої професійної діяльності. Рамка кваліфікацій має такі категорії компетентностей: предметні знання, що пов'язані з конкретними дисциплінами або галузями знань; загальні інтегративні знання з природничих, точних, суспільних, гуманітарних наук та мистецтва; інтелектуальні вміння, тобто здатність аналітично та критично мислити, використовувати аргументи під час спілкування тощо; здатність проводити дослідження та використовувати набуті знання на практиці як індивідуально, так і у співпраці з іншими; громадянські знання та вміння у глобальному

суспільстві, що передбачають активну позицію для вирішення суспільних, економічних та екологічних проблем на місцевому і глобальному рівні.

Перспективами подальших досліджень є аналіз вітчизняного досвіду визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

- Огієнко, О. І. (2008). *Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах*. Суми: Еллада-S (Ogienko, O. (2008). *Tendencies of Adult Education Development in Scandinavian Countries*. Sumy: Ellada-S).
- Сбруєва, А. А. (1999). *Порівняльна педагогіка*. Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ (Sbrueva, A. A. (1999). *Comparative Pedagogics*. Sumy: SSPU).
- [Aagar, I. \(2014\)](#). *From Formal to Non-Formal: Education, Learning and Knowledge*. N.Y.: Cambridge Scholars Publishing.
- Bailey, T. (2003). *Integration of Vocational and Academic Curriculum through the NSF Advanced Technology Education Program (ATE)*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Caffarella, R. (2013). *Planning Programs for Adult Learners: A Practical Guide*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Cross, K. (2001). *Adults as Learners: Increasing Participation and Facilitating Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Demetron, G. (2005). *Conflicting Paradigms in Adult Literacy Education: in Quest of a U.S. Democratic Politics of Literacy*. Mahwah: N.J.
- Foley, G. (2004). *Dimensions of Adult Learning: Adult Education and Training in a Global Era*. Maidenhead, England: Open University Press.
- [Elias, J. \(2004\)](#). *Philosophical Foundations of Adult Education*. NY: Krieger Pub Co.
- Grant, C. (1995). *Educating for Diversity: An Anthology of Multicultural Voices*. Boston: Allyn & Bacon.
- Hesburgh, T. (2003). *Patterns for Lifelong Learning*. USA: Jossey-Bass, Inc.
- Hopkins, R. (2004). *Narrative Schooling: Experiential Learning and the Transformation of American Education*. New York: Teachers College Press.
- Jarvis, P. (2012). *Adult Learning in the Social Context*. London: Routledge.
- Kidd, J. (2003). *How adults learn*. New York: Association Press.

РЕЗЮМЕ

Теренко Елена. Роль образования взрослых в экономической и социальной адаптации мигрантов в США и Канаде.

Цель статьи: исследовать роль образования взрослых в экономической и социальной адаптации мигрантов в США и Канаде. Методы исследования: для достижения поставленной цели использовались теоретические методы, а именно: дедукция, индукция, анализ, синтез, аналогия; социологические – систематизация и анализ исходных данных источников и фактов; такие исторические методы, как сравнительно-исторический и проблемно-хронологический.

Выяснено, что для повышения уровня адаптации мигрантов в США и Канаде в социальной и экономической сферах используется компетентностный подход. Проанализирована сущность понятия «компетентность». Проведен компартивный анализ категорий «компетенция» и «компетентность». Исследована классификация уровней квалификаций. Раскрыты компетентности рамки квалификаций. Дана характеристика рамкового стандарта подготовки специалистов.

Ключевые слова: образование взрослых, США, Канада, мигранты, адаптация, компетентностный подход, результативно-ориентированный подход, рамковый стандарт.

SUMMARY

Terenko Olena. Role of adult education in social and economic adaptation of immigrants in the USA and Canada.

Aim of article: research of the role of adult education in social and economic adaptation of adults in the USA and Canada. Research methods: for achievement of goal theoretical methods were used, in particular, deduction, induction, synthesis, analysis, analogy; sociological methods – systematization and analysis of initial data in sources; such historical methods as comparative historical and problem chronological. It has been found out that competence approach is used for increasing the level of immigrants' adaptation in social and economic spheres in the USA and Canada. Competence approach is the basis of academic results evaluation in different subjects, diverse programs and in different academic establishments. This approach is the basis of transition from theoretical knowledge to ability to use acquired knowledge in practice, that is transition from criteria, which are connected with quantity of academic hours to criteria that are connected with ability to demonstrate acquired knowledge. That is the accent is transmuted from passive counting of hours, which are spent in classroom to demonstration of active studies. Due to clearly outlined competences students, academic staff of educational establishment, managers of enterprises and educational politicians can get description of those knowledge and skills that a specialist can use at practice after graduation.

Essence of concept "competence" is analyzed. Department of education in the USA views competence as complex of skills and knowledge that are necessary for fulfillment of certain tasks. International committee of standards of learning, performance and management defines competence as ability to fulfill individual and social requirements and perform successfully different tasks. Acquisition and development of competence is provided by inclusion of a person into activity in formal and informal environment and can be a life-long process. Besides competence is viewed as ability to act independently, take right decisions, plan educational process with outlined aim fulfillment. There are some peculiarities of competences of specialists: they are traced during performance of certain action in a typical situation, may have different levels of formation, there are different ways of competence acquisition. Defining term "competence" specialists pay attention to importance of results acquisition and practical orientation of their professional activity.

Comparative analysis of categories "competence" and "efficiency" is conducted. Classification of level qualifications is researched. Competences of frame of qualification are singled out. Frame standard of specialist training is characterized.

Key words: adult education, USA, Canada, immigrants, adaptation, competence approach, result-oriented approach, frame standard.